

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi pòli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljanje po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 1. decembra 1875.

Obseg: Šola za podkovstvo in živinozdravništvo družbe kmetijske v Ljubljani po preteku 25 let. — Novi Kranjski panj po Dzierzonovi osnovi. (Dalje.) — Kakošen vpliv ima letni čas na kožo živine v maternem telesu? — Zapisnik 35. odborove skupščine slovenske Matice 17. nov. (Konec.) — Slovansko slovstvo. — Ozir na državni zbor Dunajski. — Mnogovrstne novice. — Mati ga izdá. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Šola za podkovstvo in živinozdravništvo družbe kmetijske v Ljubljani

po preteku 25 let.

Ker je letos januarija meseca preteklo četrt stoletja, kar obstoji podkovna in živinozdravniška šola v Ljubljani, zato je centralni odbor družbe kmetijske za vredno spoznal, da se petindvajsetletnica njenega obstanka omeni v letošnjem občnem zboru družbe kmetijske, ter je dr. Jan. Bleiweisu, vodji te šole, izročil poročilo.

Govor njegov glasil se je blizo tako:

Slavni zbor! Zgodovina podkovne in živinozdravniške učilnice je obširna; kratek čas, ki je še odmerjen našemu zborovanju, odkazuje mi le kolikor mogoče na kratko vreči pogled na preteklih 25 let.

Obravnava za napravo podkovne in živinozdravniške šole prišla je prvokrat v občni zbor družbe naše 8. maja 1844. l. pod predsedstvom grofa Vuka Lichenberga vpričo tedanjega deželnega guvernerja barona Weingartena.

Nagon k tej obravnavi je dal mestni magistrat z dopisom od 23. marca 1844, v katerem je družbo kmetijsko z gorko besedo prosil mestni župan Hradecki, naj na svoji pristavi na spodnjih Poljanah skusi napraviti šolo umnega podkovstva in pa živinozdravnišnico, rekši, da s to napravo pride kmetijstvu cele dežele na pomoč, kajti na vsem Kranjskem so le trije v podkovstvu izučeni kovači: vojaški kovač pri žebcarjih na Selu, Bayer v Ljubljani in pa en kovač v Trziču. Magistratovo pismo dalje pravi, da že leta 1826 je c. k. deželna gubernija magistratu ukazala, naj skrbi za to, da se učilnica podkovstva napravi v Ljubljani, ker je neobhodno potrebna mestu in deželi. Po dveletnem prizadevanji se je magistratu posrečilo, tedanjega c. k. dežel. živinozdravnika Em. Hayne-ta pripraviti v to, da je leta 1828 začel Ljubljanske kovače teoretično podučevati v umnem podkovstvu, in mu je za 60 gold. sobo najel v neki hiši pri sv. Florijanu, v kateri je bila kovačnica. Gosp. Hayne je do leta 1831 razkladal kovačem ta nauk, — leta 1831 pa ga opustil, ker za svoj trud ni nič plače dobil.

In tako zopet nobenega poduka za kovače ni bilo.

Leta 1841 je c. k. deželna gubernija zopet ukazala magistratu, naj skrbi za napravo učilnice v podkovstvu

in vsaj majhne živinozdravnišnice s pripomočjo Ljubljanskih posestnikov, ki imajo živino, pa ne vedó kam ž njo, kedar zbolí. Potrebo umnih kovačev pa je deželna vlada dokazala s pritožbami one komisije, ki je po deželi premije konjem delila, pa pri tej priliki videla večidel silno slabo podkovane konje.

In zopet se je magistrat obrnil do družbe kmetijske z živo prošnjo, naj na svojem vrtu napravi šolo za podkovstvo in bolnišnico za živino, kateri on rad pripomaga z doneskom 60 gold. na leto, ki jih je do leta 1831 dajal za najeto sobo, v kateri je g. Hayne kovačem razlagal podkovstvo.

Na to je leta 1844, kakor sem gori rekel, družba naša prvokrat začela razpravljati vprašanje za napravo šole po želji deželne vlade in mestnega magistrata.

Dvojno vprašanje je stalo takrat na dnevnem redu občnega zboru:

1. ali spada taka naprava v delokrog družbe kmetijske, in

2. ali je potreben prostor na vrtu Poljanskem?

Na oboje vprašanje je odgovoril občni zbor z besedo: da. Živina — se je reklo — je glavni steber kmetijstva; kar se za zdravo in bolno živino stori, to se stori za kmetijstvo. Prostora pa je na vrtu dosti. Poslopje z vrtom je družba kmetijska kupila na spodnjih Poljanah leta 1823. Dve revni bajtici z majhno šupo, ki se je za par gold. na leto v štant dajala, ste stali tam, kjer je zdaj kovačnica in hlev z dotičnim poslopjem.

Tako je bil prostor najden; al denarja za zidanje ni bilo — in zato se je stvar motala do leta 1849!

V občnem zboru l. 1849 sva jaz in dr. Strupi, takrat deželni živinozdravnik, stopila s programom pred občni zbor, kako naj se osnuje ta šola, družbi kmetijski pa denarne zadrege olajšati, dala sva obljubo, da hočeva brezplačno ves nauk v živinozdravniški šoli prevzeti, le, da plačo učitelja za podkovstvo, ki mora na Dunaji izučen živinozdravnik in kovač biti, družba na-se vzame.

Zbor je radosten zaslišal najino ponudbo in sklenil nabirati denar za zidanje šole, za katero so stroški bili prevdarjeni na 7000 gold.

In zdajci se je začelo živahno gibanje za nabiro potrebnega denarja:

Družba kmetijska je priložila 1792 gold. iz prodanega zemljišča na močvirji „Franzenshof“, nabralo se je prostovoljnih doneskov okoli 2000 gold., mestni magistrat je dal 60 gold., in iz deželnega zaklada je ministertvo dovolilo vsako leto onih 600 gold. iz odprav-

ljenih premij za govejo živino tako dolgo, dokler niso vsi stavbeni stroški poplačani.

C. k. ministerstvo nauka je pa 13. aprila 1848 potrdilo 1) učni program naše šole, — 2) jo oklicalo za javno šolo, mene in dr. Strupija odobrilo za učitelja, meni pa še vodstvo te šole izročilo; — 3) c. k. deželna vlada Kranjska je z razglasom od 25. avg. 1849 oklicala ukaz c. k. ministerstva za kupčijstvo in obrtnijstvo, da s 1. julijem 1851 počenši na Kranjskem nobeden ne more kovač biti, kdor se ne more s spričali Ljubljanske ali kake druge podkovne šole izkazati, da se je pol leta v tej šoli z dobrim vspehom podkovstva učil. Moj nalog je bil zdaj: dobiti popolnoma spretnega učitelja za podkovstvo, in posrečilo se mi je, dobiti iz Štajarskega gosp. P. Skaleta, na Dunajski živinozdravniški šoli z odličnimi spričali diplomiranega živinozdravnika in kovača, pa tudi slovenskega jezika zmožnega proti temu, da — kakor na Graški podkovni šoli — to, kar si s podkovstvom na kovačnici prisluži, je brez vse druge plače njegov dohodek, iz katerega si mora pa tudi vse sam omisliti, kar se za podkovanje konj ali druge živine v kovačnici potrebuje.

In tako so se dobile vse učiteljske moči, ki družbi kmetijski niso ne krajcarja stroškov prizadjale, ker tudi ranjki gosp. Andrej Fleišman je brezplačno prevzel nauk botanike.

Ker je leta 1849 v Ljubljani nehala kirurški-zdravniška šola, na kateri sem bil jaz za profesorja, sem se po deželni vladi obrnil do c. k. ministerstva, naj daruje podkovni in živinozdravniški šoli skelete in druge preparate, ki jih je za nauk kužnih živinskih bolezin imela kirurški-zdravniška šola, in sl. ministerstvo je vslišalo mojo prošnjo.

Tako z brezplačnimi učitelji in darovanimi učnimi pripomočki obdarovana šola se je odprla 7. januarja 1850. leta.

Nauki, ki se v naši šoli vsi slovensko razlagajo in ki so po dopisu c. k. ministerstva nauka na c. k. deželno vlado 13. aprila 1848. leta za to šolo potrjeni bili, so sledeči:

1) Podkovstvo teoretično in praktično zdravih, napačnih in bolnih kopit in parkljev, 2) anatomija in fiziologija, 3) občna patologija in farmakologija, 4) ozdravljanje posamesnih bolezin notranjih in vnanjih, 5) nauk o operacijah, 6) rastlinoznanstvo tistih rastlin, ki jih posebno živinozdravnik poznati mora, 7) fizike in kemije toliko, kolikor je živinozdravnik za podlago drugim naukom potrebuje, 8) živinoreja, 9) nauk o pomoči pri porodih domače živine, 10) sodniško živinoznanstvo, 11) nauk v ogledovanju mesa in klavne živine.

Šola za podkovstvo traja pol leta, šola za živinozdravništvo pa celo leto. Kdor kovačev je pri preskušnji pokazal, da se je popolnoma izučil podkovstva, dobi diplomu, po kateri sposoben postane biti samostojin kovač; iz ostalih naukov pa dobijo učenci, kakor so konecletne preskušnje prestali, spričala, po katerih, če tudi ne za popolne živinozdravnike, veljajo vendar za živinozdravniške pomočnike. Da so dobro izučeni učenci tudi prav sposobni mesogledi, razume se samo po sebi.

Bukve imajo naši učenci v slovenskem jeziku, katere sem večidel jaz spisal, ene pa dr. Strupi.

Dokler je dr. Strupi v Ljubljani bil deželni živinozdravnik, smo se razdelili v podučevanji tako-le: gosp. Skale je učil teoretično in praktično podkovstvo, dr. Strupi pa pod številkami 2, 3, 4 in 5 navedene nauke; botaniko, dokler je živel, A. Fleišman; pod številkami 7, 8, 9, 10 in 11 našete nauke pa sem učil jaz (le fiziko in kemijo 3 leta dr. Karol Bleiweis) in

jih še sedaj učim jaz. — Po odhodu dr. Strupi-a leta 1855 v Prago je gosp. Skale prevzel vse njegove nauke; ker pa sedaj po obilih šolskih opravilih več ur na dan zadrževan, ne more neprenehoma na kovačnici biti, vendar pa je tu zmirom izurjenega kovača treba, sem jaz zahteval, naj družba kmetijska dovoli nekoliko plače za namestnika Skaletovega na kovačnici, in dovolila je po odhodu dr. Strupi-a 315 gold. na leto. — Po smrti A. Fleišman-a je profesor V. Konšek drage volje prevzel nauk rastlinoznanstva na naši šoli, ki ga jako marljivo in z dobrim vspehom oskrbuje, proti honoraru tako majhnem, da ni vreden imenovan biti.

Učni pripomočki za podkovstvo in živinozdravništvo so se v preteklih 25 letih tako pomnožili, da zadostujejo vsem vrstam nauka.

Naj zdaj naštejemo še druge pripomočke, po katerih se naši učenci praktično izurjujejo v podkovstvu, v živinozdravništvu, v operacijah in ogledovanju klavne živine. Ti pomočki so: podkuje se leto in dan čez 1000 nevojaških in vojaških konj z zdravimi, pa tudi bolnimi kopiti, katerih je prav veliko, ker večidel vsa taka kopita, ki jih ne morejo ozdraviti drugod, pridejo v šolo našo za ozdravljanje in podkovanje; — bolne živine ozdravlja se v naši bolnišnici okoli 400 na leto, zunaj bolnišnice, kamor se tudi učenci večkrat jemljejo, pa tudi veliko, kajti ljudje pogostoma zabajajo od vseh krajev za svet prašat, katerega malopremožni tudi zastonj dobivajo; — tudi mnogo operacij in še posebno kastracij videti imajo učenci obilo prilike. Ker je gosp. Skale tudi mestni mesoglednik in ker vsa v mestu klana goveda, katerih se na leto in dan šteje od 3500 do 4000, se živa na ogled pripeljejo v živinozdravnišnico, imajo učenci tudi v tem učnega materijala veliko zato, ker vidijo živo, potem pa tudi zaklano živino v mestni klavnici. — Učencev je imela naša šola v preteklih 25 letih 303, večidel Kranjcev, veliko tudi Štajarcev, nekatere Primorce in Korošce.

Da ničesa ne prezrem, kar se tiče zgodovine naše šole, moram zahvalno omeniti, da je sl. ministerstvo kmetijstva leta 1874 družbi kmetijski dalo 80 gld., letošnje leto pa 500 gold. podpore, in da po takem sme družba tudi v prihodnje pričakovati podpore vladne.

Če po tem zgodovinskem pregledu primerjamo tukajšnjo šolo z družimi te vrste ali kmetijskimi šolami, nahajamo pri naši nekatere posebnosti, katere omeniti naj mi je tu dovoljeno.

1) Ustanovila je našo šolo in vzdržuje jo družba kmetijska, ki je dozdej (leta 1874 in 1875) dobila le 580 gld. državne podpore. Razen c. k. višega učilišča za živinozdravstvo na Dunaji, s katerim je združena tudi podkovna šola, je le v Gradcu enaka šola kakor v Ljubljani, a s tem razločkom, da Graška šola se je leta 1842 ustanovila iz deželnega zaklada, iz katerega se tudi vzdržuje. Celovška šola, ki jo je leta 1872 ustanovila tudi ondašnja družba kmetijska, je za ustanovo dobila 6000 gold. državne podpore, dežela pa jej je oskrbela potrebna poslopja, se dosihmal ne more primerjati naši in zato ne, ker je dosihmal le kovaška šola z enim učiteljem brez šole živinozdravniške.

2) Učiteljem v Ljubljani, kakor je gori rečeno bilo, edini plači ste 315 gold. in pa 50 gold. memo tega, da v Gradcu vodja, ki je ob enem prvi učitelj, dobiva poleg stanovanja še 1800 gold. letne plače, drugi učitelj 700 gold., učitelj podkovstva pa 315 gold. plače, stanovanje in vse dohodke na kovačnici.

3) Učenci v naši šoli nimajo nobenih štipendij, kakor jih imajo v Gradcu iz deželnega zaklada 5 po 100 gold. in stanovanje v živinozdravnišnici, in pa v Celovcu, kjer malopremožni učenci dobivajo po

8 gold. na mesec podpore. V naši šoli je dosihmal samo en učenec dobil iz deželnega zaklada 50 gold. podpore. In vendar šteje naša šola vsako leto počez 10 učencev. —

Gledé na vse to tedaj sl. kmetijska družba, ki je po večkrat ponovljenih željah c. k. deželne vlade in mestnega magistrata ustanovila to šolo, v kateri edini morejo sinovi naše dežele v maternem svojem jeziku se izučiti umnega podkovstva in vsaj najpotrebniših nauk za ozdravljanje živine, in katera se ponašati more z odlično pohvalo vodje c. kr. Dunajske višje živinozdravnišnice dr. Rölla in pa dr. Haberlandta, profesorja na višem učilišču za poljedelstvo, ki sta osnovo tukajšnje šole na drobno pregledala, pa tudi z zaupanjem dežele, se more z zadovoljstvom ozreti na preteklih 25 let, v katerih je dala deželi naši in nekaterim sosednim lepo število umnih kovačev, živinozdravniških pomočnikov in pa mesogledov.

Novi Kranjski panj

po Dzierzonovi osnovi.

Spisuje Luka Porenta, župnik in čebelar v Bohinji.

(Dalje.)

XI.

Kdor ima nove Kranjske panjeve, si more tudi že poleti, če je letina za čebele dobra, marsikateri sat prav lepega medú pridobiti, ker lahko vsak poln sat iz panja vzame in namesto njega prazen sat v panj vtakne, da ga čebele zopet hitro napolnijo. Če so taki z medom napolnjeni satovi, katere čebelar poleti iz svojih panjev vzame, popolnoma brez vse zalége, jih lahko prodá ali pa z médmetalnico sprazni, ali pa sicer tako ali tako v svoj prid obrne, kakor mu bolje kaže; če pa v katerem med médom tudi še kaj zalége zapazi, naj pa tak sat temu ali unemu bolj slabemu panju dá; tako bo revežu v dvojnem oziru pomagal: dal mu bo potrebnega živéža, da mu potem ne bo treba klasti, s pridano zalégo mu bo pa pripomogel, da si bo kolikor toliko več čebel zaredil in tako bolj k moči prišel.

XII.

Pa še eno prednost imajo dzierzonizirani panjevi, katere navadni Kranjski panjevi nimajo, ali vsaj v toliki popolnosti ne; namreč to, da čebelar tudi prav lahko zabrani, da mu kak panj prepozno ne roji.

Večkrat se prigodi, da kak prvi roj, ali pa še celó kak drujec, malo časa prej, ko je treba čebele v ajdo poslati, ali pa še celó takrat, kedar čebele že ajdo berejo, še roji. Vsak čebelar pa vé, da je to slabo; zakaj roj tacega panja si ne more več kaj prida pomagati, ker je že prepozno, tak izrojenek sam pa večidel ob matico pride zato, ker jo v ajdovi paši med velikim tropom čebel malokdaj srečno vplemeni. Zato se tudi izurjeni čebelarji na mnoge načine prizadevajo, da bi svojim panjem tako prepozno rojenje zabranili. Tako, na priliko, panjem škatlje nakladajo, matično zalego iz njih trgajo itd., pa vse to včasih nič ne pomaga; panj vendar le roji.

Ako imaš nove Kranjske panjeve, prav lahko vsakemu panju vbraniš, da ti prepozno rojil ne bo, in sicer tako le:

Vzemi panj, kateri ti hoče prepozno rojiti, iz ulnjaka, odkrij ga in vzdigni sat za satom iz njega. Če že na kakem satu matično zalego zapaziš, jo pokončaj. Ker lahko vsak sat posebej iz panja vzdigneš, boš tudi lahko vsak lonček, v katerem je matična zalega, dobil, da jo pokončáš. Ko si to dovršil, vzemi sitnežu še kaka

dva sata, katera sta zeló z zalego napolnjena, in daj mu namesto njih dva prazna sata, al če hočeš, kar je še bolje, le dva prazna satnika ali romčeka. S tem, da si panju dva sata, ki sta z zalego napolnjena, vzela, si mu tudi že veliko moči vzela; vzela si mu namreč toliko čebel, kolikor se jih bo iz teh dveh zaleženih satov izleglo. Panj, kateremu si tako veliko škodo naredil, si bo vse prizadjal, da bi to škodo, kakor hitro mogoče, zopet popravil, posebno če mu namesto dveh odvezitih satov, ki sta bila polna zalége, le dva prazna satnika ali romčeka dáš. Delal bo na vse kriplje tako, da se boš čudil, dva nova sata, ker čebele med satovjem ne morejo praznega prostora trpeti. Ako ti panj, potem ko je to škodo popravil, še le rojiti hoče, vzemi mu zopet kaka dva z zalego napolnjena sata, in daj mu zopet namesto teh dve prazni letvici ali dva prazna romčeka itd. Tako utegneš dvakrat, trikrat, ali če se ti potrebno zdi, še večkrat narediti, potem ti panj gotovo rojil ne bo.

Imel sem pred nekaterimi leti prveca, kateri mi je blizo sv. Jakoba še po vsi sili rojiti hotel, pa nisem mu pustil; jemal sem mu zalege polne satove, enega za drugim tako dolgo, da sem mu jih sčasoma devet pobral; siromak je delal nove satove, kakor hitro je mogel, in jaz sem mu jih jemal, na zadnje je vendar sprevidel, da nič ne opravi, in prešle so mu neumne muhe, tako pozno rojiti.

Ako bi pa še pri vsem tem kakemu panju ne mogel ubraniti, da bi ti prepozno ne rojil, mu lahko tudi prav vse zaležene satove pobereš, in mu namesto njih samo prazne satove dáš, potem naj ti pa sitnež roji, če more.

Pa me boš morebiti vprašal: No! — kam bom pa dejal z zalego napolnjene satove, katere sem panju, ki mi je prepozno rojiti hotel, vzela?

Prijatelj! če imaš panjeve s premakljivim satovjem, boš imel med njimi tudi gotovo nekatere bolj pičle drujce, tretjiče itd. Daj vsakemu teh revežev en sat, ki je poln zalege, al pa tudi dva, če ju more obsesti, da se mu zalega ne prehladi, in tako imaš dvojin dobiček: sitnemu panju si vbraniš, da ti ni prepozno rojil, svoje bolj slabe panjeve si pa k moči pripravil, da so zdaj dobri.

Če čebelar na ta način ravna, da svojim premočnim panjem nekatere z zalego napolnjene satove odvzame, in te satove potem svojim bolj slabim panjem dá, zamore vse svoje panjeve tako vravnati, da so skoraj vsi enake moči, kedar jih v ajdovo pašo pošlje.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarske novice.

Kakošen vpliv ima letni čas na kožo živine v maternem telesu?

Djali smo ta sestavek v vrsto „gospodarskih novic“, a ne zato, da bi vpliv letnega časa na kožo živinčeto v maternem telesu bila še le kaka nova iznajdba, ampak le zato, ker je ta stvar med tisuč gospodarji morebiti komaj trem znana.

Sploh znan je razloček med živinsko kožo pozimi in poleti; ta razloček pa ne obstaja samo v tem, da ima živina več in bolj dolgo dlako, ampak tudi v tem, da je koža debelejša. Zimska koža tudi brez dlake je teža in za stroj bolj ugodna memo poletne. Gospod Donhof je opazil, da to, kar tkanino kože (da je bolj ali manj močna ali debela) preminja pri odrašenih živini, jo preminja tudi na živinčutih, dokler so še v maternem telesu.

Pozimi rojeno tele pride s kožo na svet, ki ima bolj gosto in bolj dolgo dlako. Novorojena teleta teh-